

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ ΜΑΖΙΚΑ ΜΕΣΑ (Ενημέρωση ή Επικοινωνία;)

ΑΛΕΞΗΣ ΖΗΡΑΣ

Στην περίπτωση όπου δεχτούμε ότι οι κοινωνικοί κώδικες καταλαμβάνουν το κυριότερο και σημαντικότερο μέρος της επικράτειας των παρεμβάσεων στη ζωή μας, δε θα 'ταν καθόλου ασυνεπές αν δεχόμαστε εξίσου ότι οι θεομοί – που διαμορφώνουν άλλωστε τους κώδικες αυτούς – ούτε την ίδια σημασία έχουν πια, ούτε ιεραρχούνται όπως πριν από λίγες μόλις δεκαετίες.

Ποιοί θα ήταν οι παράγοντες που θα μας όριζε, ως αποφασιστικούς και εξέχοντες, ο 19ος αιώνας; Μάλλον εκείνοι στους οποίους τα ιδεολογικά μορφώματα λειτουργούν, ενόητα, άμεσα και απροκάλυπτα: οικογένεια, εκκλησία, σχολείο. Σήμερα, όμως, πόσο εύκολο είναι να ορίσουμε αυτόν που έχει αναλάβει να μας εφοδιάσει με ό,τι μαθαίνουμε ή ό,τι ακούμε; Το ότι δεν μπορούμε να τον διακρίνουμε με την ίδια καθαρότητα που τον διέκριναν οι μεγάλοι κοινωνιστές του περασμένου αιώνα, είναι απευθείας συνδεδεμένο με την υποχώρηση της σημασίας που είχε το πρόσωπο και την ολοένα και πιο σαφή επικράτησή των οπτικοακουστικών μέσων, δηλαδή των μέσων εκείνων που είναι τα κατεξοχήν απρόσωπα και διαμεσολαβητικά. Η πληροφορία, ως στοιχείο ενημέρωσης αλλά και ως μέσο κοινωνικού ελέγχου, έχει διεισδύσει ως τις ζώνες της ανθρώπινης ζωής που θεωρούνταν, μόλις χθες, μυστικές, απαραβίαστες, παραδιάζοντας από τη μια μεριά τα αλλητάλληλα άβυσσους της συμβατικής ηθικής του ατόμου (ίσως το τελευταίο σχυρό που προασπιζόταν τη ρομαντική ιδέα περί του προσώπου), αλλά και ρίχνοντας το διαπεραστικό, ψυχρό φως της στα σημεία εκείνα όπου η ανθρώπινη – και η κοινωνική, ευρύτερα – συνείδηση είναι πιο ασθενικής αντοχής και πιο ευεπηρέαστη.

Επομένως, αναγκαστικά επιστρέφουμε στο ερώτημα: ποίος είναι αυτός που μεταδίδει την πληροφορία και προς τα πού διοχετεύεται αυτή; Ακόμα κι αν επιχειρήσουμε να δώσουμε μια απάντηση μέσα από την στενά ορισμένη πολιτική οπτική, τα πράγματα δεν είναι καθόλου ευδιάκριτα. Γιατί αυτοί που ορίζουν τα πλαίσια λειτουργίας στα μέσα «ενημέρωσης», όπως και την ύλη που πρέπει να περάσουν, ή αποσκοπούν στην παράταση της διαμονής τους στην εξουσία ή στην εξάλειψη κάθε τάσης που μπορεί να αμφισβητήσει τους κανόνες του πολιτικού παιχνιδιού, ενός παιχνιδιού βέβαια που ευνοεί πάντοτε και ευνοείται από το νόμο του πρωταθλητισμού. Όχι μόνο δεν είναι επιθυμητή μια ριζοσπαστική πρακτική στο κύκλωμα της μαζικής πληροφόρησης, αλλά και αυτή η πρακτική που συνήθως ακολουθείται δεν κάνει τίποτ' άλλο από το να αντιστρέφει (τα μέσα έξω και τα έξω μέσα) το μανδύα της υποτιθέμενης δημοκρατικότητας που επιδείκνυε η προηγούμενη πολιτική παράταξη. Γιατί αυτό που έχει διαμορφώσει ιδεολογικά το κοινωνικό όραμα της μιας παράταξης, ως προς τα μέσα πληροφόρησης, αυτό που είναι συστατικό στοιχείο της πληροφοριακής πρακτικής της, δεν μπορεί να αποκολληθεί από το σχήμα της αντιπαλότητας, δηλαδή της άλλης πλευράς του ίδιου νομίσματος.

Η πληροφορία, πιστεύουμε, δεν είναι αναμείωτη. Αντίθε-

τα με μια άποψη, γύρω από τη φύση και διακίνησή της, που αναπτύχθηκε ιδιαίτερα στις δεκαετίες του 1960 και 1970 και που προσπάθησε να προβάλλει τη λειτουργία των Μέσων Μαζικής «Ενημέρωσης» ως λειτουργία απο-ιδεολογικοποιημένη (Μακ Λιούαν), εμάς μας ενδιαφέρει εδώ η φύση του μηνύματος. Αλλά όχι μόνο η φύση του μηνύματος: εξίσου και ο συνθέτης του. Αν μια πληροφορία δεν προορίζεται εξαρχής για κάτι είναι μια πληροφορία άχρηστη, άσκοπη. Αυτό το κάτι, από την άλλη μεριά, μπορεί να είναι, βέβαια, πλουτισμός γνώσεων, αισθητική απόλαυση, όπως μπορεί να είναι και τελείως αντίθετο προς τα παραπάνω.

Έτσι, ο κίνδυνος που υπάρχει για μια συνειδητά παραπλανητική χρήση της πληροφορίας, είτε αυτή προέρχεται από μια κοινωνική ομάδα, είτε από μια πολιτική παράταξη, είτε από ένα πλέγμα οικονομικών συμφερόντων, είναι ολοένα και μεγαλύτερος, ολοένα και σκοτεινότερος, στο βαθμό που ο τελικός αποδέκτης της πληροφορίας αγνοεί ό,τι κρύβεται πίσω της, αγνοεί το μηχανισμό που την κατευθύνει προς αυτόν και που την προβάλλει μ' ένα ορισμένο ύφος, μ' έναν ιδιαίτερο τρόπο, ώστε να γίνει αποδεκτή χωρίς μάλιστα να μπαίνουν σε κίνηση οι λειτουργίες ελέγχου της συνείδησης. Άλλωστε δεν μας είναι άγνωστο το ότι η ίδια πληροφορία μπορεί εντέχνως να μεταδοθεί με πολλούς τρόπους, ώστε να διαμορφώσει τις προτιμήσεις διαφορετικών μεταξύ τους ομάδων ακροατών, αναγνωστών ή θεατών. Επομένως, όσο αναπτύσσονται οι μηχανισμοί πληροφόρησης γίνονται και πολυπλοκότεροι ως προς τη διακίνηση των μηνυμάτων τους: όσο γίνονται πολυπλοκότεροι τόσο και περιορίζεται η ικανότητα και η δυνατότητα επέμβασης μας στη διαδικασία παραγωγής και διοχέτευσης της πληροφορίας. Το κυριότερο: με τον τρόπο με τον οποίο είναι οργανωμένα σήμερα τα Μέσα Μαζικής «Επικοινωνίας» κατακρατούν και οικειοποιούνται, σύμφωνα με τις ανάγκες των πολιτικών πρακτικών που τα ελέγχουν, ένα σημαντικό ποσοστό πληροφοριών που εμείς οι υπόλοιποι δεν έχουμε τη δυνατότητα να τις χρησιμοποιήσουμε, γιατί, απλούστατα, δεν μαθαίνουμε ποτέ ότι υπάρχουν.

Όλη αυτή η θεωρητική προϋπόθεση δεν είχε άλλο σκοπό από το να δείξει, όσο γίνεται εναργέστερα, ότι το σημείο αιχμής, το αποφασιστικό σημείο που ενεργεί και ως ιδεολογικός καθορισμός, είναι το κατά πόσο τα ραδιοηλεκτρονικά μέσα μπορούν να δημιουργήσουν διαύλους αμφίδρομων σχέσεων μεταξύ πομπού και δέκτη, έτσι ώστε οι ρόλοι να εναλλάσσονται και συνάμα να

* Το κείμενο που ακολουθεί αναφέρεται σε ορισμένες οψεις των σχέσεων λογοτεχνίας και Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας.

Ορισμένα αποσπάσματά του δημοσιεύτηκαν σε μια έρευνα της εφημερίδας *Η Αυγή*, για τις σχέσεις λογοτεχνίας και Κρατικών Μέσων Επικοινωνίας, το Φεβρουάριο του 1984. Τέλος, η σχεδόν ολοκληρωμένη του μορφή διαβάστηκε ως εισήγηση στην τριήμερη συνάντηση για τον πολιτισμό που οργάνωσε το ΚΚΕ εσωτερικού, στις 26 Ιανουαρίου 1985.

αυτοκαταργούνται. Το ότι σήμερα έχουν τη δυνατότητα τα Μέσα Μαζικής «Ενημέρωσης» να φτάνουν ως τα ακρότατα όρια της ελληνικής επικράτειας σημαίνει πολλά, αλλά δεν σημαίνει και τίποτε, αν δούμε το πράγμα από μια άλλη οπτική γωνία. Γιατι σημασία δεν έχει αν, λ.χ., το δελτίο ειδήσεων έχει έξι ή επτά θέματα, αν είναι πλούσιο ή ακόμα πλουσιότερο, αλλά το αν τα θέματα αυτά προβάλλονται με κάποιο ορισμένο σκεπτικό και το ποιός είναι αυτός που ορίζει το σκεπτικό.

Δε θα πούμε τίποτε το πρωτότυπο διαπιστώνοντας ότι ο μηχανισμός διοχέτευσης των πληροφοριών είναι έτσι φτιαγμένος ώστε να καταστέλλει κι όχι να προωθεί την επικοινωνία: ότι παράγει ακολουθώντας μια μονοδρομική συλλογιστική, γιατί ο χειραγωγός του, θεατός ή αθέατος, βλέπει τον δέκτη της πληροφορίας ως παθητικό σημείο υποδοχής, ως καταναλωτή. Το μήνυμα που δεχόμαστε, ας πούμε, για το τάδε στάδιο που εγκαινιάστηκε ή για το δεινά αποσημτικό, είναι ένα μήνυμα αυταρχικό που επιτάσσει άμεσα ή επιβάλλει έμμεσα την κατανώση της ιδέας και του προϊόντος: *εμείς ξέρουμε καλύτερα ότι σου χρειάζεται αυτό εδώ*. Το μήνυμα δεν υποβάλλεται, φυσικά, στη διαδικασία του διαλόγου και έτσι ο χώρος κυκλοφορίας του είναι δεδομένος από πριν, είναι το επίπεδο συνάντησης δυο συναλλασσομένων, ενός παραγωγού παντογνώστη και ενός αποδέκτη που είναι διαρκώς έτοιμος να επαναλάβει το μάθημά του στους υπόλοιπους καταναλωτές. Είναι μια σχέση που όχι μόνο δεν έχει διαφοροποιηθεί, αλλά, το αντίθετο, έχει ενισχυθεί, τόσο στις κεφαλαιοκρατικές όσο και στις γραφειοκρατικές κοινωνίες. Στις μεν έχουμε παθητικούς καταναλωτές αγαθών, στις δε παθητικούς καταναλωτές συνθημάτων και ιδεών.

Το ζήτημα είναι να αλλάξει ριζικά ο ρόλος των Μέσων «Ενημέρωσης», να πάψει να είναι «ενημερωτικός», δασκαλιστικός, συμβουλευτικός. Ας πάρουμε, για παράδειγμα, τη μετάδοση, μέσω των ραδιοφωνικών πομπών, ενός μυθιστορημάτων σε συνέχειες. Ο συγγραφέας που συμπράττει με οποιοδήποτε μέσο επικοινωνίας είναι, συνήθως, παγιδευμένος σε μια διπλή σχέση. Από τη μια μεριά φοβάται ότι η αναπαραγωγή του κειμένου του θα αλλοιώσει την υφολογική του ιδιαιτερότητα, ότι η εισπραξή του από τους χιλιάδες ανώνυμους ακροατές θα κλονίσει τους δεσμούς του συμβατικού διώνυμου: αγορασμένο βιβλίο-μοναχικός αναγνώστης. Από την άλλη μεριά, όμως, ελπίζει ότι αυτό το άνοιγμα προς το «άγνωστο» θα τον κάνει πρόσωπο της ημέρας. Αλλά και στις δυο περιπτώσεις ποιός είναι αυτός που μπαίνει σε δεύτερη μοίρα; Κανένας άλλος από τον ακροατή, τον καταναλωτή δηλαδή του κειμένου-προϊόντος. Κι όμως κανένα έργο τέχνης δεν μπορεί να ολοκληρωθεί χωρίς τη συμμετοχή αυτού που το εισπράττει: η ζωή του εξαρτάται άμεσα από το κατά πόσο μπορεί να εγκαινιάσει ένα διάλογο. Κατά τεκμήριο ο συγγραφέας –και όχι βέβαια μόνο ο μυθιστοριογράφος– είναι δέσμιος ενός ιδεολογήματος που θέλει, εδώ και τρεις αιώνες, τον δημιουργό ένα άτομο μοναχικό, ιδιόμορφο, περίεργο, που πιστεύει ότι το γράψιμο είναι μια διαρκής πάλη με τη σιωπή του κόσμου. Το βιβλίο είναι το παράγωγο αυτής της πάλης. Και όλα αυτά, αν τα δούμε μαζί, μαρτυρούν πολύ καθαρά ότι ο συγγραφέας συμπράττοντας με τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας θέλει να επαναλάβει το παιχνίδι με τους ήδη γνωστούς όρους, να του εξασφαλιστεί, με άλλα λόγια, η από καθέδρας επαφή του με τον α-

κροατή του ραδιοφώνου. Έτσι, όμως, τί άλλο κάνει απο το να ενισχύει τον ποδηγετικό ρόλο του Μέσου;

Το ίδιο το Μέσο αναπαραγωγής δεν έχει, βέβαια, χρώμα ή άποψη. Η τεχνολογία είναι από την ίδια τη φύση της επαναστατική, αφού η ζωή της είναι ταυτισμένη πάντοτε με την αταξία ή, έστω, την αλλαγή του ήδη υπάρχοντος. Εννοείται, φυσικά, πως η οπτική που μόλις πριν από λίγο εκθέσαμε ασφαλώς και θα δυσαρεστήσει τους συγγραφείς εκείνους που έχουν τη γνώμη ότι ο αναγνώστης τους επικοινωνεί καλύτερα με το βιβλίο του όταν είναι προφυλαγμένος στη θαλπωρή της οικογενειακής εστίας. Ασφαλώς, ακόμα, θα συμφωνούσαν με το ότι οι τηλεοπτικές εκπομπές συνεχείας προδίδουν το βιβλίο από το οποίο άντλησαν τη βασική τους ιδέα. Αν δούμε το ζήτημα μέσα από αυτή τη συλλογιστική, πράγματι, η λογοτεχνία είναι ανυπεράσπιση μπροστά στη ριζική διάρρηση της σχέσης της με τον αναγνώστη: πράγματι, είναι αναγκασμένη να αλλάξει το ύφος της, τη γλώσσα της: πράγματι, είναι καταδικασμένη να αντικαταστήσει την περίφημη γοητεία της ανάγνωσης με την εντελώς διαφορετικής υφής γοητεία της τηλεοπτικής, λ.χ., εικόνας. Ο τύπος όμως του ποιητή-προφήτη ή του συγγραφέα-οδηγητή ανήκει ήδη στο παρελθόν, στην εποχή όπου κυριαρχούσε η ρομαντική αντίληψη ότι ο λογοτέχνης είναι κατοικημένος από την ιερή «τρέλα» ή από τις συλλογικές επιθυμίες των μαζών. Αντιλήψεις όπως αυτές δεν παύουν ωστόσο να καλλιεργούνται και σήμερα, είτε από τα ελεγχόμενα από την εκάστοτε κυβέρνηση ραδιοτηλεοπτικά Μέσα «Ενημέρωσης», είτε από τον περιοδικό και ημερήσιο τύπο. Η χρησιμοποίηση των λογοτεχνών –η εκμετάλλευση του έργου τους, θα 'λεγα καλύτερα– αποσκοπεί εδώ στο να εξαχθεί από αυτό, τι ενδιαφέρει να τονίσει κάθε φορά η κρατούσα πολιτική κατάσταση: λ.χ. ότι ο Σολωμός και ο Σεφέρης ή ο Ελύτης υπερασπίζονται τις αιώνιες αξίες τους έθνους– ότι ο Ρίτσος ή ο Βρεττάκος έχουν ως κύριο μέλημά τους την καταδίκη των ταξικών ανισοτήτων.

Δε χρειάζεται να πούμε σε πιο βαθμό διαστρεβλώνεται, έτσι, η ευρύτερη σημασία ενός έργου. Η τέχνη μετατρέπεται σε πανάκεια που καλείται να θεραπεύσει οποιοδήποτε ανισόρροπο ιδεολόγημα περί τα πολιτιστικά της Ελλάδας, ιδεολόγημα που δεν εξάγεται ως συνέπεια της έρευνας της λογοτεχνίας αλλά που προϋπάρχει ως αφηρημένη θεωρητική κατασκευή και θέλει να επιβεβαιωθεί από τη λογοτεχνία. Ο ρόλος που επιφυλάσσουν τα ραδιοτηλεοπτικά Μέσα αλλά και ο ρόλος που επιφυλάσσουν οι ίδιοι οι λογοτέχνες στους εαυτούς τους, στις περισσότερες περιπτώσεις, είναι αυτός της μονοδρομικής σχέσης, των δυο μέτρων και δυο σταθμών. Με ελάχιστες εξαιρέσεις, οι ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές εκπομπές ακολουθούν τις φόρμες μιας οπτικοακουστικής αισθητικής που βλέπει την απόστασή της, από την εξέλιξη της αντίστοιχης τεχνολογίας, να μεγαλώνει διαρκώς. Είναι εξαιρετικά περίεργο αυτό, δεν παύει όμως να είναι μια διαπίστωση που την κάνει συνέχεια όποιος συμπράττει με τα κρατικά Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας: δεν έχουν κατορθώσει να διαμορφώσουν κάποια, πρωτογενή έστω, σχέση αλληλεπίδρασης με το γούστο των βασικών κοινωνικών ομάδων, που, ωστόσο, πολλές φορές αντιδρούν μπροστά σ' αυτό που ακούνε ή βλέπουν και ξεπερνούν την παθητικότητά τους. Έτσι, αναγκαστικά, ο σχεδιασμός πολλών εκπομπών στηρίζεται σε κάτι που είναι μεν αισθητικά καταξιωμένο, δοκιμασμένο, αλλά που η δομή του, η γλώσσα του, το ύφος του

λειτουργούν σε ένα άλλο επίπεδο. Είναι η περίπτωση, λ.χ., των τηλεοπτικών παραγωγών που αναλαμβάνουν να μεταφέρουν στην οθόνη, σε συνέχειες, κάποιο μυθιστόρημα ή κάποια μαρτυρία, αλλά που, μοιραία, μη γνωρίζοντας ή αγνοώντας συνειδητά τη φιλική αισθητική, προστρέχουν και δανείζονται τα στοιχεία ταυτότητας του λογοτεχνικού κειμένου.

Όμως μ' αυτό τον τρόπο καταργείται η ίδια η σημασία του Μέσου, υποβαθμίζονται οι ιδιότητές του, και οικειοποιείται, τελικά, μια γλώσσα που είναι κατανοητή, λειτουργική, κάτω από διαφορετικές συνθήκες. Γιατί τί θέλει, ή μάλλον τί είναι αυτό που συνέτεινε κυρίως στην ανάπτυξη των τρόπων μηχανικής αναπαραγωγής του έργου τέχνης – έστω και αν αγνοούν τη βαθύτερη σημασία τους αρκετοί από όσους πραγματοποιούν την αναπαραγωγή; Είναι αυτό που επιγραμματικά διαπιστώνει ο Βάλτερ Μπένγιαμιν, ότι «η μηχανική αναπαραγωγή απελευθερώνει το έργο τέχνης από την παρασιτική του προσκόλληση στην τελετουργία». Αν το βιβλίο και ο αναγνώστης - αγοραστής - ιδιοκτήτης του είναι έννοιες που συμπορεύονται με τον φετιχισμό του εντύπου και τη μοναχική εξουσία της γραφής, έννοιες δηλαδή διαμορφωμένες σε εντελώς διαφορετικές εποχές της ιστορίας, τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας μέσα από τη μηχανική αναπαραγωγή καταστρέφουν το μύθο που ταλαιπώρησε αιώνες επι αιώνων το έργο τέχνης: το ότι καρπώνεται την αισθητική του απόλαυση αυτός που το κατέχει. Οι βιντεοκασέτες μπορούν να μας αποκαλύψουν την ύπαρξη των πιο πολύτιμων εκθεμάτων από οποιοδήποτε μουσείο του κόσμου, υλοποιώντας πολύ γρήγορα αυτό που οραματιζόταν ο Αντρέ Μαλρό: το φανταστικό μουσείο όπου διαλέγονται οι ανθρώπινες δημιουργίες των διαφόρων εποχών· οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές μπορούν και κρατούν στη μνήμη τους, παρουσιάζοντάς μας στην οθόνη τους, κείμενα των πιο σπάνιων βιβλίων.

Όταν κρίνουμε τις σχέσεις της λογοτεχνίας με τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας αντλούμε τα δεδομένα των κρίσεών μας από μια ήδη περασμένη εποχή. Ότι ο πολιτισμός των Μέσων είναι κατά πολύ δημοκρατικότερος του πολιτισμού της γραφής και του βιβλίου αυτό είναι βέβαιο, στο βαθμό που τα Μέσα είναι, και μπορούν να γίνουν ακόμα περισσότερα, προσιτά σε μεγάλες ομάδες της κοινωνίας, όχι φυσικά αυτά καθαυτά αλλά ο ρόλος τους. Άραγε είναι οι συσκευές αυτές που προκαλούν το εφιαλτικό όραμα του 1984 ή μήπως εκείνος που τις κατέχει και τις κατευθύνει, ο Μεγάλος Αδελφός; Σε κάθε περίπτωση είναι η διαφάνεια του μηχανισμού, αυτή που έχει σημασία.

Τι μας φοβίζει, εμάς τους διανοούμενους, τους συγγραφείς και τους καλλιτέχνες, στην αλματώδη εξέλιξη της τεχνολογίας; Πέρα από το δέος μπροστά στο καινούριο και άγνωστο, αισθανόμαστε πως αυτό που μας τρομάζει είναι το ενδεχόμενο πως κινδυνεύουμε να χάσουμε την αποκλειστικότητα του παραγωγού κουλτούρας. Γιατί αν πράγματι το έργο τέχνης προσδίδει σε μια ολόενα και ευρύτερη είσπραξη – όχι πάντως με τον τρόπο που γινόταν αυτό στις αυτόνομες κοινότητες του 17ου αιώνα – είναι τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας αυτά που θα βοηθήσουν ώστε το έργο να γίνει τόπος συλλογής των υφολογικών ιδιαιτεροτήτων μιας κοινωνίας. Ίσως να μην έχουμε καταλάβει, σ' όλη την έκτασή του, ότι η σχέση μοναχικού συγγραφέα και μοναχικού αναγνώστη ανήκει σε μια περίοδο όπου οι κρατούσες οικονομικές συνθήκες στηρίζονταν περισσότερο στην ατομική παραγωγή, στο εργαστήριο του βιοτέχνη, σ' ότι προσπα-

θούσε απελευσμένα να ξαναζήσει ο Άγγλος μυθιστοριογράφος Ντ. Χ. Λόρενς, όταν οι βιομηχανίες της Βρετανίας άρχισαν να υψώνονται εκεί όπου πριν υπήρχαν λιβάδια. Το θέμα όμως δεν είναι να επιστρέψουμε πίσω, να αναπαράγουμε το σχίσμα του «ευγενικού άγριου» μπροστά στη διεύρυνση της μηχανικής παραγωγής. Είναι να βρούμε τη δικλείδα που θα μας οδηγήσει σε αμφίδρομες σχέσεις οποιασδήποτε παραγωγής· είναι να δούμε σωριασμένο το φάντασμα της ατομικότητάς μας, αυτό το αυτάρεσκο προσώπιο του μοναχικού ανθρώπου που ιδεολογικοποιεί την ψευδή συνείδηση της μοναξιάς του.

Η σχέση λογοτεχνίας και Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας είναι σχέση εξαρχής κρίσιμη, στο βαθμό που ο λογοτέχνης αφήνει πίσω του το γνώριμο συμβατικό παιχνίδι προσφοράς και ζήτησης. Μια τέτοια αμφισβήτηση δεν σημαίνει μόνο ότι εγκαταλείπονται από τη μεριά του τα δήθεν ιερά προνόμια που του εξασφάλιζε το μυστήριο του γραπτού λόγου, σημαίνει ακόμα ότι του έχει γίνει συνειδητή η ανάγκη μιας καινούριας αισθητικής, θεμελιωμένης σε αξίες ετερόνομες κι όχι ατομικές, τροφοδοτημένης από έναν μηχανισμό παραγωγής έργων τέχνης, στον οποίο οι προσβάσεις είναι πολλαπλές και ανοιχτές. Αλλά μήπως αυτό σημαίνει και μια διαφορετική πια οπτική ζωής;

Συνέχεια από σελ. 42

δραματίζεται μπροστά στα μάτια του θεατή χωρίς καμιά λέξη. Τώρα η τεράστια ανάπτυξη της τεχνολογίας των Μέσων και η εισβολή της εικόνας στο σπίτι μας αποτελούν ένα γεγονός καταλυτικό. Άλλωστε η εποχή μας χαρακτηρίζεται από την υποτίμηση των κλασικών σπουδών και την έξαρση του θαυμασμού για τις πρακτικές επιστήμες και την τεχνολογία.

Κι όμως, δεν θα ήταν υπερβολή αν πούμε ότι η καταστροφή της γλώσσας, η οποία είναι ο ομφάλιος λώρος που μας συνδέει με το προσωπικό και συλλογικό παρελθόν μας, είναι μέρος της οικολογικής καταστροφής που μας καθιστά ξένους κι εχθρικούς προς το ανθρώπινο περιβάλλον μας.

Βέβαια τα Μέσα πληροφόρησης των μαζών δεν είναι τα αποκλειστικά υπεύθυνα για τη δημιουργία του προβλήματος. Άλλωστε τα Μέσα υπόκεινται και κατευθύνονται από την πολιτική βούληση. – Αλλά τα Μέσα έχουν το «προνόμιο» να προβάλλουν και να αναπαράγουν το φαινόμενο οξύνοντάς το, κι αυτό ορίζει και το μέγεθος της ευθύνης τους.

Το πρόβλημα της γλώσσας συνοψίζει και προδιαγράφει το πρόβλημα της πορείας ενός ολόκληρου πολιτισμού, ενός συστήματος αξιών – δεν είναι θέμα για «σχολαστικούς» φιλόλογους και σνειροβάμονες ποιητές.

Συνελώς δεν είναι δυνατόν να αντιμετωπισθεί μόνο με γλωσσικές παρεμβάσεις.